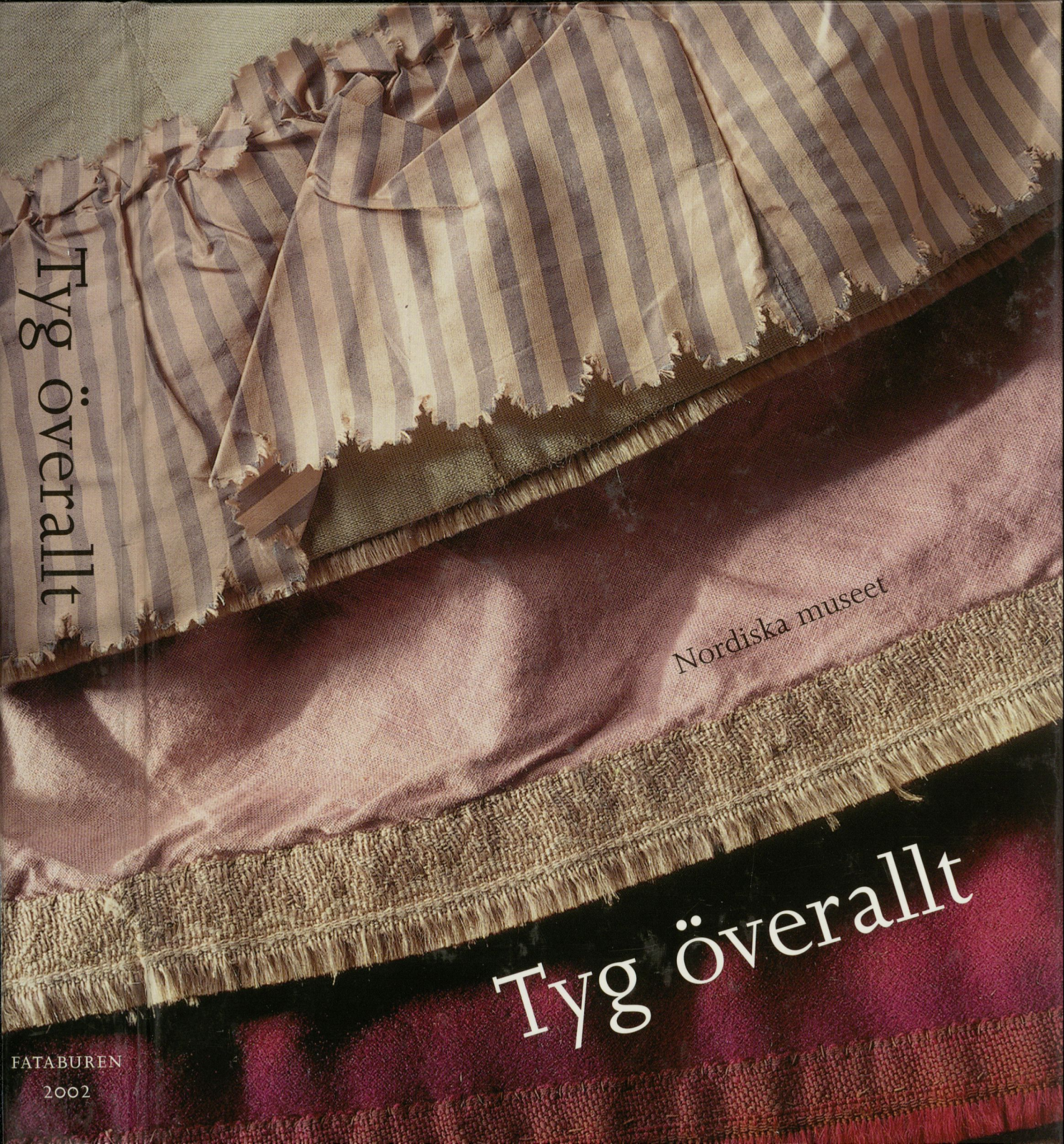

Tyg överallt

Nordiska museet

Tyg överallt

FATABUREN

2002

Nordiska museets och Skansens årsbok 2002

Tyg överallt

NORDISKA MUSEET

Fataburen 2002
Nordiska museets Förlag
Box 27820
115 93 Stockholm
www.nordm.se

© Nordiska museet och respektive författare
Redaktör CHRISTINA WESTERGREN
Bildredaktör och fotograf om inte annat anges BIRGIT BRÅNVALL
I redaktionen BERIT ELDBIK och DAN WALDETOFT
Omslag och grafisk form LENA EKLUND
Omslagsbilder foto Birgit Brånvall och Karl Heinz Hernried i
Nordiska museet
För- och eftersättsblad foto Carl Wenngren i Norrköpings stadsmuseum
och Harald Olsson i Alingsås museum
Tryckt hos Fälth & Hässler, Värnamo 2002
ISSN 0348 971 X
ISBN 91 7108 483 5

Tyger i vår tids rum

UUVE SNIDARE

»Svenska textilmönster har varit könlösa och platta de senaste åren« säger textilformgivaren Cilla Lindberg. Egentligen har det inte hänt någonting sedan Marimekko.

Detta uttalande pekar dels på hur ointressanta de senaste decenniernas mönster faktiskt har varit – naturligtvis med undantag – dels på att synen på form och färg håller på att ändras. Formspråket har under hela 90-talet strävat mot det minimalistiska och färgfattiga, mot de ideal som skapades under 1920- och 30-talen då funktionalismen slog igenom. Man ser det i arkitektur, inredning och de föremål som vi omger oss med. De senare söker också sin identitet i 50-talets formspråk, något som gör att det ibland kan vara svårt att skilja verkligt 50-tal från det som skapas idag. Jag tänker till exempel på raka glas, så enkla att ordet upprepning osökt infinner sig. Med Mies van der Rohes ord »less is more« travesterat till »less is bore« upplever därför många idag formgivningen som könlös, kall och puritansk. Tankegångar som också känns igen från tidigare decennier.

På 1930- och 40-talen ritade Josef Frank sina frodigt färgsprakande tygmönster för Svenskt tenn som ett slags, om än outtalad, protest mot funkisens kala ytor. Han ansåg att det behövdes färg och form i de stora vita rummen med flödande ljus och få detaljer. Detta höll »vanligt folk« med om, samtidigt som de förhöll sig tämligen

kallsinniga till den puritanska funkisen. Josef Franks färgrika mönster omsattes till tyg av »mästertryckaren i Floda« Erik Ljungberg, som just hade byggt upp ett högklassigt handtryckeri.

Ljungbergs Textiltryck blev också NK:s hovleverantör på 50-talet när Astrid Sampe basade för NK:s Textilkammare och bland annat skapade den historiska utställningen *Signerad textil* 1954. Till den hade Astrid Sampe inbjudit tidens största namn inom textil och arkitektur: Viola Gråsten, Stig Lindberg, Olle Bonnier, Karl Axel Pehrson, Alvar Aalto, Sven Markelius med flera inklusive henne själv. Det blev

Astrid Sampe på NK:s Textilkammare ritade gardintyget *Windy Way* och Alvar Aalto det svartvita *M.I.T.* till utställningen *Signerad textil*. Det gula kuddtyget har Susanne Grundell gjort som en nutida efterföljare. Foto Nisse Peterson.

succé och flera av utställningens inredningstyger trycks fortfarande av Ljungbergs Textiltryck.

Inte minst Astrid Sampes egna strama, »Mondrianska« mönster spreds över världen i form av beställningar till ambassader, offentliga byggnader och världsutställningar. Men mycket hittade till vanliga hem, för 50-talet var ett decennium med starkt intresse för textil inredning.

Om 1950-talet gick till historien som designdecennium, då producenterna satsade på designers, fabriker anställde egna formgivare och utställningarna, bland annat H55, sågs som milstolpar, så blev de följande decennierna något av ett bakvatten.

Ett undantag finns dock. Armi Ratias finska företag Marimekko som under 60-talet bedövade oss med sina färgvackra och annorlunda inredningstextilier. Textilkonstnären Maija Isola, med ett gudabenådat sinne för färger, formgav de flesta och företaget blev känt världen över, inte minst för sin originella, »finska« marknadsföring.

Vitt plus en färg

Textilkrisen i Sverige i början av 1970-talet var dock ett faktum. Importen från lågprisländerna hade kommit i gång på allvar. Kvaliteterna hade förbättrats men priserna var fortfarande låga jämfört med de svenska. Det blev en nedåtgående spiral för svenska företag som inte fick in order och därmed inget kapital för att bygga upp en modern maskinpark. Något som många lågprisländer faktiskt hade. De stora företagen IKEA och KF var inte sena att utnyttja situationen och lade nästan hela sin produktion utomlands. Alltmer intetsägande massdesign köptes också in billigt från utlandet och ingen ville längre anställa egna formgivare.

Det som trots allt trycktes i Sverige skulle vara enkelt och billigt. Här fick producenterna hjälp av tidsandan. 70-talet var de festliga, naiva mönstrens och färgernas decennium. Helst bara en färg plus

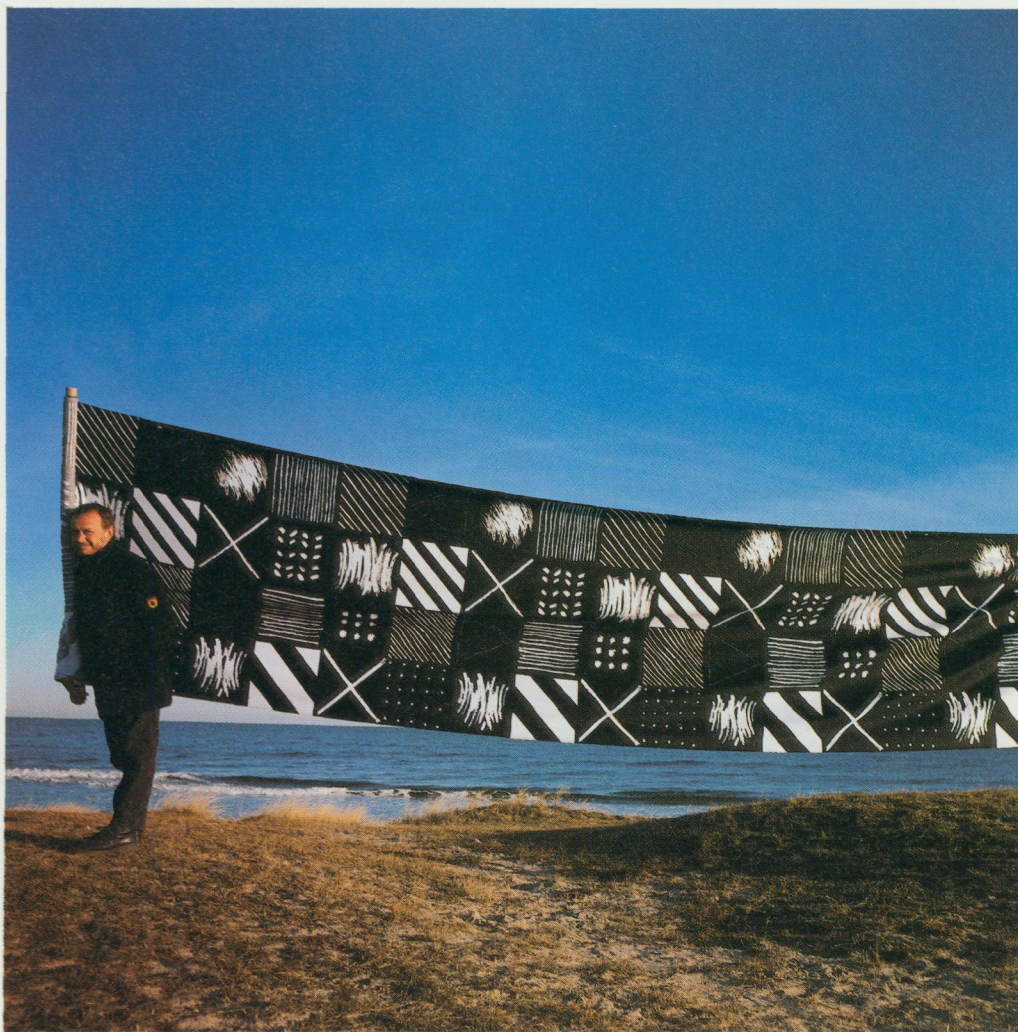

Det finska företaget Marimekko blev känt på 60-talet. Här en vaxduk från 1975. Foto Mats Landin, Nordiska museet.

Delfinisk rörelse heter detta mönster av Karl Axel Pehrson. Det gjordes till utställningen Signerad textil, 1954. Foto Nisse Peterson.

den vita bottenfärgen. Mönster som Gunila Axéns Moln och Hundar, Birgitta Hahns Vallmo och Sven Fristedts Glada blad trycktes i tusentals meter och blev billiga succéer hos barnfamiljerna. Tygerna passade de unga hemmen med ommålade second hand-möbler, manches-terklädda sittsäckar och häftigt målade väggar.

Som protest mot »gubbstyret« tog tio textilformgivare saken i egna händer och bildade år 1970 10-gruppen. De tio – Gunila Axén, Britt-Marie Christoffersson, Carl Johan De Geer, Susanne Grundell, Lotta Hagerman, Birgitta Hahn, Tom Hedqvist, Ingela Håkansson, Tage Möller och Inez Svensson – ville ha full kontroll över alla led i produktionen från mönster till tryckning, distribution och försälj-

Satin Cross-kollektionen av Sven Fristedt gjordes på 1980-talet och innehöll både färg och svart-vitt.
Foto Nisse Peterson.

ning. Man ville inte se sin sammanhållna kollektion splittras och försvinna med ett mönster här och ett mönster där i anonyma metervaruhyllor. Ett samarbete inleddes med Borås Wäfveri som tryckte och egen butik på Gamla Brogatan, senare Götgatan, i Stockholm där man exponerade och sålde. Framför allt de unga drogs till de fräcka skyltningarna och många sydde kläder av tygerna. Utomlands blev 10-gruppen snabbt känd tack vare stora reportage i internationella inredningstidningar.

Idag består gruppen av tre medlemmar – Birgitta Hahn, Tom Hedqvist och Ingela Håkansson – och har just firat 30-årsjubileum.

Helt fristående och mycket personligt arbetade under hela 70-talet och en bit in på 80-talet Sven Fristedt med sina mönster, tryckta hos Borås Wäfveri och synliga på var och varannan soffa från IKEA eller KF.

Unika mattor och vävar

Som bekant följer ytterlighet på ytterlighet och 1970-talet efterträddes av det vidlyftiga 80-talet med välbärgade köpare som ville bo stort och designat. För enkla små tygmönster fanns inte mycken plats. Inte för tryckta tyger över huvud taget. Istället fokuserades intresset på unika mattor, orientaliska men också nydesignade svenska.

Kasthalls nya tuftmaskiner möjliggjorde produktion av unika mattor till överkomliga priser. I alla fall om man jämför med de handvävda från Märta Måås-Fjetterströms ateljé i Båstad. Men den utländska konkurrensen var stenhård. Och billig. Det gällde att sälja på namn lika mycket som på kvalitet; Gunilla Lagerhem Ullberg, Kajsa Melanton, Ingrid Dessau är några som betytt mycket för ny svensk mattformgivning.

De vävda inredningstextilierna återupptäcktes, inte minst tack vare ett par succéartade och fantasifulla hemslöjdsutställningar på Liljevalchs. Raine Navin gjorde en textilcirkus, firma Regnbågen knöt en

Birgitta Hahn tecknade
 en serie Stockholms-
 motiv från funkisens
 30-tal. Här hänger
 Stadsbiblioteket, tryckt
 på hellinne, som gardin.
 Tygerna finns på Svenskt
 Tenn. Foto Nisse
 Peterson.

rya i form av en utfläkt dalahäst och Lena Raoult visade en utsökt samling bolstervarränder, producerade av Klässbols Linneväveri i Värmland.

Linnet fick ett stort nytt genombrott, mycket tack vare satsningen på Nobeldukningen år 1992. Själva linneduken ritades av Ingrid Dessau och vävdes på Klässbols Linneväveri. Tyvärr fanns inte längre något svenskproducerat lin att tillgå, utan bara minnet av den storhetstid på 1700-talet då Flos och Vadstena var världsnamn vad beträffar linproduktion och damastvävning. Nu köptes linet från Polen och Baltikum istället, men också från Italien och Belgien. Växbo Lin i Hälsingland är ett annat företag som satsar på högkvalitativa linneprodukter i metervaror och dukar.

De stillsamt naturfärgade linnevarorna passade som hand i hand-ske till inredningarnas minimalistiska formspråk. Ett ekbord med linneduk, ett stort fönster med gles väv av naturfärgat linne, soffan och fåtöljerna klädda med grov linneväv – allt detta hörde till 90-talets etablerat goda smak.

Ny tid för svensktillverkat

1990-talets förändringar av världsekonomin bidrog till att det nu plötsligt började bli mer lönsamt att producera i Sverige igen. Framför allt hade man bättre kontroll över tillverkningen, om den låg hemma. Eller i Baltikum. Med konsumenternas krav på snabba nyheter blev också de kortare produktions- och frakttiderna en faktor att räkna med. För svenska företag hade 70-, 80- och 90-talen betytt många nedläggningar, ombildningar och sammanslagningar. En del mer, andra mindre lyckade. Borås Wäfveri bytte namn till Borås Cotton och inkorporerade Strömma som varumärke. Kinnasand växte i samarbete med sitt tyska systerbolag. Ludvig Svensson gjorde lyckade designsatsningar liksom Häggåstrand, som slogs samman med Ljungbergs Textiltryck för att några år senare åter separeras. Ljungbergs ingår idag i Rydboholms textil. Bägge trycker, men Rydboholms är störst på beredningssidan och samarbetar där med många andra textilföretag.

I mönstertryckta tyger kan man lättare se en svensk känsla än hos de vävda inredningstygerna. Ett tryckt mönster syns på ett annat sätt. Det breder ut sig med former och färger som en slags formgivarens signatur: Maria Åström, Anna Sörensson, Birgitta Hahn, Tom Hedqvist, Wanja Djanaieff, Carina Hägg. De vävda däremot, i synnerhet om de är tänkta för möbler, bygger i första hand på en slitstark yta. Väveri i Uddebo, Bogesund, Svenska Tyger, Marks/Pelle Väware, Almedals, Häggåstrand och Ludvig Svensson är några av våra mest kända väverier.

Asketisk design

Tiden runt millennieskiftet 2000 har präglats av neofunktionalism. Våra nybyggda hus ser ut som kopior av 20- och 30-talens välproportionerade byggnader, med den skillnaden att de nybyggda, som visades på mässorna H99 i Helsingborg och Boo1 i Malmö, har generösa badrum, öppna kök mot vardagsrummen och flera balkonger och terrasser. Detaljer anpassade för den moderna människans behov. Men byggnaderna har blivit berövade andra kvaliteter som gedigna trädetaljer, tunna fönsterspröjsar och generös takhöjd.

De textilfattiga inredningarna har en återhållsam färgskala av grå-

Inredningsstilen runt millennieskiftet har varit extremt textilfattig. Möblerna är fast stoppade och klädda med filt eller kläde. En matta ligger på golvet och många fönster är gardinlösa. Det är en minimalistisk stil. Foto Nisse Peterson.

toner från rent vitt till mörkt gråsvart. Av kretongklädda dunsoffor finns intet, däremot är de strama sofforna och fåtöljerna med kantiga former ofta klädda med filt eller kläde. Det är en asketisk minimalism. På golvet ligger en stor avpassad matta som ett smycke. Den kan vara tuftad eller ha kort ryalugg. Har den mönster så är det oftast ett mycket enkelt, geometriskt sådant. Våningarnas stora fönsterpartier är nästan alltid befriade från gardiner. Istället används träjalusier.

Skissen ovan är en summarisk beskrivning av bomässornas och inredningstidskrifternas påkostade och trendiga rum. Vanliga människor har naturligtvis en blandning i sina hem, där det moderna kanske bara syns i detaljerna medan basen är ärvda eller tidigare köpta trotjänare som inte byts förrän de havererar. Textilierna – gardiner, överkast, dukar, draperier, mattor – finns i överflöd och byts ofta. Vi har ju så markerat sommar- och vintersäsong.

Synteter och metaller

Idag fokuseras intresset fortfarande mer på vävda textilier än mönstertyckta. Nya maskiner har gjort det möjligt att väva samman olika material och ge oväntade strukturer åt vävarna. Framför allt japanerna står bakom denna utveckling.

Från Tyskland kommer dock den populära tekniken »ausbrenner«. Som namnet anger bränns mönstret ut i ytan. Förutsättningen är att hälften av fibrerna är syntetiska, hälften naturfibrer. Mönstret läggs på som en pasta, som kan vara infärgad. Vid bränningen fräts pastan, inklusive naturfibern som ligger under den, bort. Kvar blir den tunna syntetiska väven som ger det transparenta mönstret.

Syntetfibrer tar en allt större plats, både bland inredningstyger och beklädnadstyger. Dels är råvarorna billigare, dels lämpar de sig för många sorters experiment. Ett intressant japanskt exempel är en silverfärgad, »silkgig« klänning med mjukt fall – jerseystickad av tunnaste rostfria stål!

På bomässan Boo1 i Malmö syntes en ny trend med mycket färg och textil. Detta rum, inrett för tidningen Sköna hem, visar en färgskala i mauve, grått och vitt. Mattan är tjock och mjuk och de syntetiska gardinerna glimrar av invävda metalltrådar. Foto Nisse Peterson.

Man förstår att denna ingenjörskonst kan vara rolig för den som behärskar teknikerna. Och kemin. Med laser går det att skära hål av olika form i tyget, man kan skrynkla det, ge det knutor eller veck, permanentplissera, väva in fjädrar, metalltrådar eller löst hängande trådar som i sig bildar mönster. Glesa gardiner som till större delen består av koppar eller glas ger effektiv transparens. Dessutom är de brandsäkra, vilket inte är så dumt.

Hela den här trenden med syntetiska material, mustiga färger och ibland barocka effekter ser ut att vara det tidiga 2000-talets utmaning mot den blonda svenska smaken. Influenserna kommer också från Orienten – Indien, Turkiet, Marocko. Man söker en svulstighet,

Transparenta vävar har varit på modet sista tiden. Många framställs med nya tekniker som ausbrenner och laser. Foto Nisse Peterson.

en hetta och även en slags smaklöshet som, när den stabiliserat sig, troligen kommer att landa i en internationaliserad ny svensk stil.

Kanske med frodiga mönstertryck, som en fortsättning på Mari-mekko – fast i svensk 2000-talstappning.

UUVE SNIDARE är journalist och fackredaktör på tidningen Vi med ansvar för textil och inredning. Hon är utbildad på Konstfacks textillinje och har skrivit en rad böcker om textila tekniker, om material och mönster, om användning av textil till kläder och inredning.